

CURS L'OFICI DE LLEGIR
LLEGIR L'APOCALIPSI I ELS BEATUS
Sessió 7, 23-X-23

Apunt 5

**Mirar, veure, entendre i explicar la iconografia dels
beatus (el retorn il·lustrat de l'Apocalipsi)**

De l'epistolari JJ/AE (2020)

J. Jubert

(algunes) **QÜESTIONS SOBRE “els *beatus*”**

- ¿Què és un *Beatus*?
- ¿Quants *Beatus* hi ha (conservats) en el món (planeta Terra)?
- ¿On són ?
- ¿Perquè s'anomenen *Beatus* aquests exemplars tant preuadament conservats i protegits en museus i biblioteques?
- ¿Qui són els executors de les il·lustracions (magnífiques) que acompanyen el text?

(algunes) **RESPOSTES A QUÉ COSA ÉS UN *BEATUS***

1. Reben la denominació comuna de *Beatus* el textos il·lustrats (fetes en els segles X-XIII e.a.) en còdex que contenen uns *Comentaris a l'Apocalipsi de Joan de Patmos* (finals segle I e.a), comentaris escrits en s.VIII e.a.
2. La redacció d'aquest *Comentaris*, però fou realitzada en diferents i successives versions, entre els anys 776 i 786, per un autor anònim.
3. L'atribució dels *Comentaris de l'Apocalipsi* a un tal Beato de Liébana (essent Beato (masculí de Beatriu), fou realitzada per Ambrosio de Morales l'any 1591 (800 anys després de la seva redacció).
4. Una ***Vita de Beat***, és escrita mil anys mil anys més tard per Tamayo de Salazar.
5. La *Vita* en qüestió va ser recollida en el *Migne* (en un dels 217 volums de la *Patrologia Llatina* [en concret en el vol. 96, col. 893-1030], publicats per Jacques Paul Migne entre el 1844 i 1855 i reimprès tot plegat a l'any 1939).
6. Queda irremissiblement fixada, en la cultura acadèmica, la llegenda de Beat de Liébana i, en conseqüència, dels *beatus*.

(alguns) COMENTARIS IMPRESCINDIBLES SOBRE ELS BEATUS I LA CULTURA OCCIDENTAL

- L'atribució d'autoria del *Comentari de l'Apocalipsi* no té cap (ni un) valor històric. Però, com és norma, ha passat a ser la "veritat" inqüestionable en la caterva acadèmica que tantes vegades vituperà Bloom [un fet que ens remet a Corax i Tisies -sofistes fundadors, exercint a Siracusa a l'any 467 a.e.a.-, que recalcaren ajustadament la conveniència de tenir sempre present que "*el que sembla veritat té molt més pes que el que és veritat*", i també a la primera ratlla del primer capítol d' *El conocimiento inútil*, de Jean-François Revel¹, on es llegeix que "*La primera de les forces que dirigeixen el món és la mentida*".
- Tot i això, fermament instal·lats en l'incommensurable ensarronada cultural, arreu es llegirà que l'autor dels *Comentarios a l'Apocalipsi de sant Joan* (que no és sant Joan evangelista i que l'*Apocalipsi* és només una part del text de *Comentarios* i, per tant, dels *Beatus*) fou un tal Beato de Liébana.²

Tot plegat exemples indicadors de la gran ensarronada històrica-religiosa-cultural sobre la qual es fonamenta la nostra preuada cultura occidental.

Perquè han d'importar-nos els *Beatus*?

Per a res, doncs, com tot el que etiquetem de "cultura" (com la literatura, l'art o el futbol - que és civilització i no cultura-), els *Beatus* són una mera distracció.

Potser, però, si la resposta a la pregunta s'emet en una nit amb lluna plena, el viatger interpel·lat hagués respòs: "*Per molt. Perquè, en entrar a l'edat adulta –de dígits variables-, per caminar pel carrer i per pujar a l'autobús, has de saber si vas equipat amb la teva minsa cultura de batxillerat (si la tens) o et cal construir-te el teu propi patinet- amb-plataforma per desplaçar-te més enllà del pavelló municipal, de l'hospital de referència o el tanatori de destí*".

També, per exemple, et cal o convé disposar d'algunes de les quatre-centes (o més) inútils informacions que sobre els *Beatus*, que es poden obtenir d'una fortuïta (o voluntària) recalada sobre alguns volums residents en els farcits prestatges d'una biblioteca especialitzada. Aquesta recalada, potser (o no) et serà útils per si (i igualment) a qualsevol hora d'obertura de qualsevulla estació de l'any decidim anar a descobrir/explorar una mil·lèsima del *contingut* de dues *formes* (llibres/objecte) guardades l'una en el Museu-Tresor de la Catedral de Girona i l'altre en el Museu d'Art

¹Jean-François Revel , *El conocimiento inútil*, Barcelona, Planeta, 1989, p. 9. .

²Hermenegildo García-Aráez Ferrer, *La miniatura en los códices de Beato de Liébana (Su tradición pictórica)*, Madrid, Alvi, 1992,p. 35.

(MD'A) de la mateixa ciutat (i en alguns, no tants (43 en total) museus/cementiris d'arreu).

Un d'aquestes dos objectes a l'abast és el famós *BEATUS* dit de Girona, però que no és de Girona sinó de Tábara (Zamora) [doncs res és el que sembla o el diu ser].

Aquest concret *Beatus* el trobaràs en una petita vitrina de la sala d'entrada del molt petit Museu Tresor de la Catedral de Girona, entrant a mà dreta, on hi ha l'exemplar original del *Beatus* de Girona (nº inventari 7/abans nº 2), que és de Tábara.

Museu Tresor Catedral de Girona, sala 3

Beatus de Girona (s.X)

Arribats aquí, en solitari o amb companyia, ens trobarà davant les pàgines obertes aquell dia del *Beatus de Girona*.

Bo ens serà saber que es tracta d'un còdex i no d'un llibre ni d'un volum [diferències ben i clarament diferenciades en un passatge de *Les etimologies* de sant Isidro – passatge incorporat al final del *Comentari de Beatus de Sant Miguel de la escalada* (foli 233)-.

Diagnòstic diferencial entre *Liber*, *Còdex* i *rotlle*:

- **Còdex** és un manuscrit en *quaderns* (*quarterni*) de pergamí (o *vitel·la*: cuir de vedell o ovella, no nat o molt jove), cosits junts i que contenen diversos textos (literaris). El format còdex fou introduït en el segle I de la n.e. i estigué en ús fins la invenció de la impremta (S.XV). Detalla sant *Isidoro*: “*S’anomena còdex (càudex, còrtex), parlant metafòricament, per les tires de l’escorça (còrtex) d’un arbre, o per error, com si de fet fos tronc d’arbre, perquè conté dins seu molts llibres, tal com el troncs conté branques (...)*”.
- **Rotlle o Volum** fa referència a un text (literari) amb *forma* de rotlle.
- Un **Liber** és un text (literari) format per una sèrie de quaderns cosits junts pel centre del plec o doblegat. Segons sant *Isidoro*, “*les pàgines (conpingo) dels llibres s’anomenen fulles (folia, folium, follis), ... perquè s’assemblen a les fulles dels arbres (...); els costats de les fulles s’anomena pàgines pel fet d’estar reunides entre si (compaginatur)*” .³

Així doncs, dins d’una vitrina del Museu Tresor de la Catedral de Girona, sala 3, hi ha un còdex (no un llibre, ni un volum). Un còdex que, com tots els *Beatus* originals i les seves reproduccions facsímils o impreses, en absolut podria format par d’una “*biblioteca portàtil*” de la mena *boîte-en-valise* de Marcel Duchamp, doncs tant en “*la màquina riallera de pesar llibres*”, de Walter Benjamin, com en la de pesar cossos abans de la dutxa, de casa, l’exemplar imprès que, per exemple, ara tinc a la mà d’ *El Beato de San Miguel de la Escalada* (Ed. Casariego, Madrid, y G. Braziller, Nueva York, 1991, 239 p.) s’hi registra un pes de 2,5 kilograms, a més de mesurar una talla de 36,5, una amplada de 27 i una gruixada rida de 3 cm (mides totes referenciades al patró metro o deumilionèsima part del meridià terrestre que passa per Paris, en concret pel parc de Montsuris].

El *Beatus* dit de Girona

L’exemplar que contempleu, si vos heu desplaçat Museu Tresor de la Catedral de Girona, sala 3, és un dels que avui es conserven en el món i, dins d’aquests, un dels 26 que són *miniats*⁴ o il·lustrats.

La data de confecció d’aquest còdex és l’any 975.

El lloc de confecció fou l’*scriptorium* del Monestir de Santa Maria de Tábara (Zamora), sota la direcció d’Emeterius, deixeble de Maius (executor també del *Beatus*

³v. Barbara A. Shailor, “Anàlisi codicológico”, a *El beato de San Miguel de la Escalada*, 240 pàg., p. 23-30 i 229

⁴ El *mini*, òxid de plom de color vermell, és el component fonamental de les tintes emprades per il·lustrar els *Beatus*. Una sal d’alumini, *alumen*, permetia fixar dels colors sobre la pell d’ovella dels folis

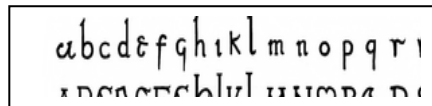
de San Miguel de la Escalada, actualment a la Pierpont Morgan Library de Nova York, manuscrit nº 644).

L'escrivà fou un tal Sènior.

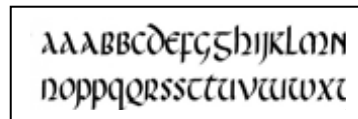
Els miniaturistes: Ende (monja) i Emeterius (prevere, deixeble de Maius o Magius).

La lletra emprada és del tipus *visigòtic* [mentre que una copia del *Beatus* de Girona (que és de Tábara), actualment a Torí, (però que fou fet a Girona a finals del s.XI i inicis del XII), empra l'estil o tipus de lletra *carolíngia*].

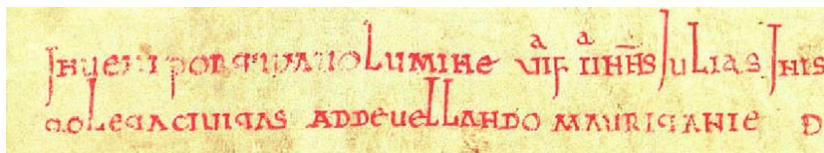
Lletra visigòtica:

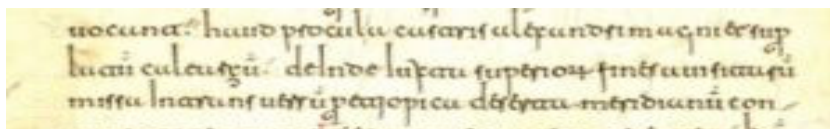
Lletra carolíngia:

Text amb lletra visigòtica:

Text amb lletra carolíngia:

El número de folis del *Beatus* de Girona és 284 i el de miniatures 114, faltant-li 3 folis (entre els f. 4 i 5, 80 i 81 i 109-110). [A títol de comparació: el *Beatus* de sant Miguel de la Escalada, guardat i exposat a la Pierpont Morgan Library de Nova York, consta de 303 folis i ve il·lustrat amb 89 miniatures].

En el segle XI l'exemplar arribà a Girona procedent de Tábara.

I a l'any 1079 (104 anys després de la seva confecció) el canonge Juan, director de l'escola catedralícia de Girona, el cedeix en testament (el 6 d'octubre) a la Catedral de Girona on encara hi roman.

Així doncs: mes de mil anys ens contemplen (mil quaranta vuit, en concret) si l'esdeveniment de la visita té lloc dins de l'any en curs de redacció d'aquest Apunt, el 2023.

Els *Beatus* conservats i dispersos pel món

Altres llocs on (a més dels de Nova York i Torí, ja esmentats, i el de Girona) s'hi ubiquen, conserven, custodien i exposen *Beatus* avui:

- *Brotis Library*, Londres [*Beatus* de Silos],
- Biblioteca Universitària de Valladolid [*Beatus* de Valcavado, Palència],
- Catedral de la Seu d'Urgell [*Beatus* de Lleó o Rioja],
- Biblioteca Nacional, Madrid [*Beatus* de Fernando y Sancha, Lleó],
- Archivo Histórico Nacional, Madrid [*Beatus* de Tábara, Zamora],
- Catedral de Burgos de Osma [*Beatus* de Sahagun, Lleó],
- Biblioteca Nacional de París [*Beatus* de Saint-Sever, Gascunya],
- a més de a Lisboa, Berlín, Roma i Manchester.

Contingut escripturat (literari) de tots els *Beatus*

Es tracta d'una compilació de textos:

- d'alguns dels (així anomenats) "*Pares de l'Església*" (Jeroni, Agustí, Ambrosi, Fulgenci i Isidoro, tots ells també qualificats de "sants" per l'Església catòlica i que en la iconografia gòtica són representats portant un llibre tancat a la mà, a més d'altres atributs distintius assignats.
- a més a més de textos d'altres autors de segona filera.

Tots aquest textos comenten el llibre *Apocalipsi*, de Joan de Patmos, però també hi ha altres textos sobre temes altres que l'*Apocalipsi*.